

LEREN OP HET GEBIED VAN ONDERWIJS

Mireille Uhlenbusch gaat in op de belangrijkste ontwikkelingen rond leren en onderwijs en wat dat betekent voor maatschappelijke voorzieningen en vastgoed op lokaal niveau. Zij deed dat op verzoek van Bouwstenen voor Sociaal, in het kader van de Update van het 'Spoorboekje Maatschappelijke Voorzieningen'.

Door: Mireille Uhlenbusch

De belangrijkste ontwikkelingen

Stagnatie of daling van de aanwas

Het aantal geboorten neemt af (ontgroening). Regio's als Limburg, Noord-Groningen en Zeeland hebben te maken met krimp en daarnaast ook ontgroening. In de Randstad neemt de bevolking niet af, maar is wel ook sprake van ontgroening. Hoger opgeleiden trekken steeds meer naar de stad. De verschillen in demografische samenstelling tussen regio's nemen hierdoor toe en daardoor ook de behoefte aan onderwijs.

Passend onderwijs

Volgens de Wet passend onderwijs moeten schoolbesturen vanaf augustus 2015 elke leerling

onderwijs kunnen bieden. Impliciet schuilt hierin de opdracht om zoveel mogelijk kinderen op een reguliere school onderwijs te laten volgen, waaronder ook de kinderen met een 'zwaarder rugzakje'. Dit is een opgave voor scholen, want het aantal kinderen die extra begeleiding nodig heeft blijft toenemen. Migranten blijven toestromen en afwijkingen, zoals ADHD en autisme, worden vaker herkend en behandeld. De inpassing van het passend onderwijs in regulier onderwijs vergt zowel aanpassing van de leerkrachten als van de huisvesting.

Ouders en prestaties

Het aantal traditionele huishoudens neemt af. Gezinnen bestaan steeds vaker uit tweeërdieners. Mensen wonen steeds vaker verder bij hun familie vandaan. Er ontstaan daardoor andere netwerken rondom kinderen. Familie wordt vervangen door professionals en de school neemt een steeds centralere plek in. Het verschil in betrokkenheid van ouders bij hun kinderen neemt toe. De samenleving meritocrateert; het is belangrijk wat je individueel presteert en de status van iemand wordt steeds meer bepaald door zijn of haar verdienste. Prestaties worden vaker gemeten, genormeerd en gebruikt voor beoordelingen.

Milieu en duurzaamheid

De afgelopen jaren is er een toenemende mate van aandacht voor milieu en duurzaamheid. Er zijn al veel inspanningen gedaan in dit kader, maar er deze trend is nog niet ten einde. Er worden energieneutrale en klimaatneutrale schoolgebouwen gerealiseerd (zowel nieuwbouw als van bestaande bouw) en deze thema's komen ook terug in de lessen.

ICT is niet meer weg te denken

Het is nog geen revolutie in het onderwijs maar de technologie wordt steeds beter en gebruiksvriendelijker. Het krijtje is langzaam vervangen door het digibord en het lesboek krijgt concurrentie van de tablet en laptop. De kansen van nieuwe media worden beter gezien, lesstof kan worden verrijkt, opdrachten verdiept en kennis beter gedeeld.

Via 'Flipping the classroom', biedt de docent zijn instructie digitaal aan in plaats van klassikaal. De rol van de leraar verandert; vakinhoud, didactiek en ICT dient beter te worden afgestemd.

21st century skills

Onderwijs krijgt steeds meer de rol om jonge mensen vaardigheden te leren waarmee zij kunnen omgaan met de kansen die onze kenniseconomie en samenleving bieden. Deze 21st century skills zijn een aanvulling op kennisoverdracht en bijbrengen van vaardigheden, die de leeromgeving van de jongere zal verrijken. De nieuwe wereld vraagt niet alleen om andere kennis en vaardigheden, maar juist ook om een andere houding en attitude van de leerling en de leraar. De 21st century skills zijn competenties als samenwerken, ICT-geletterdheid, creativiteit, burgerschap en probleemoplossende vaardigheden.

'VAKINHOUD, DIDACTIEK EN ICT DIENT BETER TE WORDEN AFGESTEMD'

Financiële problemen in het onderwijs

Onderwijsinstellingen hebben te maken met krappe financiën. De inkomsten worden minder doordat de leerlingenaantallen afnemen, maar de kosten nemen niet af. De technologische ontwikkelingen vragen zelfs om een extra impuls. De krappe budgetten hebben zijn weerslag op de

kwaliteit van het onderwijs: grotere klassen, minder handen in de klas en minder armslag om vernieuwingen door te voeren.

Leegstand bestaand vastgoed

Nederland heeft te maken met een grote leegstand van het bestaand vastgoed. Dit betreft de kantorenmarkt maar ook maatschappelijk vastgoed waaronder (delen van) scholen. In de krimpgebieden is het moeilijk om een andere invulling of bestemming te vinden voor deze panden. In binnenstedelijke gebieden in de Randstad komen nieuwe initiatieven van de grond, zoals invullen met andere maatschappelijke functies of verkopen als kluswoningen.

Elke school een eigen gezicht

Scholen gaan zich steeds meer profileren. Van 'technasium' tot cultuurschool. Nieuwe onderwijsconcepten met inzet van ICT en competenties van docenten. Het onderscheidend vermogen wordt steeds belangrijker. Leerlingen en ouders maken steeds bewustere keuzes. Scholen moeten laten zien waar ze voor staan en wat voor onderwijs ze aanbieden.

Keuzevrijheid¹

Naar verwachting zal er meer keuzevrijheid komen in het onderwijs. De eerste stap hiertoe is gezet door Staatssecretaris Dekker na een advies van de Onderwijsraad². In een kamerbrief³ kondigt Dekker aan deze kabinetsperiode een wetsvoorstel in te dienen waarin gepleit wordt voor meer ruimte voor richtingvrije scholen. Het gaat hierbij niet om een wetwijziging, maar een (op een aantal punten) herziening van de uitwerking ervan zodat deze past in de huidige tijd.

In Artikel 23 van de Nederlandse grondwet⁴ staat het grondrecht openbaar en bijzonder onderwijs beschreven. Deze stamt uit 1917. De overheid heeft de zorg voor twee soorten onderwijs: openbaar onderwijs, toegankelijk voor iedereen met of zonder godsdienst of levensovertuiging, en bijzonder onderwijs, voor mensen met een godsdienst of levensovertuiging. Iedereen mag in Nederland onderwijs geven, dat staat vrij. De overheid betaalt beide typen onderwijs, maar houdt via de Inspectie van het Onderwijs wel toezicht of het onderwijs van voldoende kwaliteit is. Deze kwaliteitseisen staan beschreven in de wet.

De mogelijkheid om een nieuwe school te stichten moet zodanig verruimd worden, dat het voor schoolbesturen en ouders mogelijk wordt een school op te richten zonder godsdienstige of

levensbeschouwelijke richting. Het wordt dan mogelijk om een school op te zetten op grond van een onderwijsfilosofie, met bijvoorbeeld extra aandacht voor ICT of excellentie. Het idee is dat scholen daarmee een betere afspiegeling van de samenleving gaan vormen.

Veranderende eisen aan vastgoed

Sluitend netwerk

Door verschillende problemen en uitdagingen werken scholen steeds intensiever samen met andere instellingen. Er is meer integratie en samenwerking tussen gemeenten, onderwijs- en jeugdzorginstellingen. Het netwerk rondom leerlingen en hun ontwikkelingskansen krijgt steeds meer vorm. In het primair en voortgezet onderwijs krijgen deze netwerken verder vorm door de gevolgen van de Wet passend onderwijs. Daarnaast worden netwerken steeds vaker fysiek zichtbaar. Bijvoorbeeld door het samenvoegen van de voor- en vroegschoolse educatie, de buitenschoolse opvang en het onderwijs in integrale kindcentra. Dit wordt ook in krimpgebieden aangedragen als een oplossing, om zo leegstand, en de daarmee gemoeide kosten, te beperken.

Het gebouw als middel en als uithangbord

Het gebouw en voorzieningen zijn geen doel op zich, maar middelen om te leren; om het primaire proces te ondersteunen. De veranderende eisen rondom leren en ICT vragen om een strategische visie van de schoolbesturen op het onderwijs (21st century skills). In de regel wordt dit meegenomen indien scholen nieuwbouw gaan realiseren. De bestaande gebouwen zijn hier vaak nog niet op ingericht, aanpassingen zijn dan noodzakelijk.

Bij de profilering wordt de uitstraling van de school bepaald door het inhoudelijk onderwijsaanbod, maar ook door het gebouw. Voorbeeld hiervan is het IJburgcollege in Amsterdam dat een prachtig

nieuw gebouw heeft gerealiseerd en een onderscheidend onderwijsconcept hanteert met onder andere Ipads. De leerlingen stromen toe. Maar in andere gevallen, bijvoorbeeld sportprofilering, zijn sportvoorzieningen gewenst in de directe nabijheid van de school.

Flexibel vastgoed

Door de steeds veranderende omstandigheden en langere termijn onzekerheid is het raadzaam om niet meer alleen voor één gebruiker te ontwikkelen. Dus als maatpak aansluiten op de wensen en eisen van die gebruiker op dat moment. Maar zodanig ontwerpen dat een gebouw in de toekomst eenvoudig kan worden getransformeerd naar andere functies. Door gebouwen flexibel te ontwikkelen; dus een dusdanige constructie en opzet van het gebouw te kiezen dat de schoolgebouwen eenvoudig getransformeerd kunnen worden in een andere functie als zorg, werken, ontspanning, wonen, et cetera.

Enige jaren geleden werd hierop al op ingespeeld door het maken van schoolwoningen. Hierbij was de gedachte dat bij teruglopende leerlingenaantallen de lokalen omgebouwd konden worden voor woningen. Bij de bouw werden de voorzieningen voor de woningen alvast meegenomen. Dit zorgde voor extra investeringen in de bouw. Gebleken is dat lang niet in alle gevallen er, na de verstreken termijn, behoefte was aan woningen. Doordat het erg moeilijk is te bepalen wat de toekomstige marktomstandigheden zijn, is het realiseren van flexibel vastgoed beter economisch verantwoord. Dus het realiseren van flexibele toekomstbestendige gebouwen met 'restwaarde'.

Duurzame concepten

Ondanks vele scholen inmiddels 'opgefrist' zijn, is het nog geen routineklus⁵. Om de luchtkwaliteit, en daarmee de gezondheid en leerprestaties van leerlingen, te verbeteren is een combinatie van maatregelen nodig. Die maatregelen kunnen gekoppeld kunnen worden aan renovatie en groot onderhoud. Het toepassen van een energieneutraal concept kan ook bijdragen aan het terugdringen van de tekorten op de exploitatie.

Herbestemming en renovatie

Tot op heden wordt nog vaak gekozen voor sloop en nieuwbouw, wat zonde is want buiten materialen gaat ook waarde die mensen hechten aan het gebouw verloren. Opties voor renovatie of herbestemming van bestaande panden zou beter

onderzocht moeten worden om het aantal sloop/nieuwbouw gevallen in de toekomst terug te dringen.

Bij herbestemming kan de overheid een belangrijke rol spelen. Met name wanneer zij een meedenkende in plaats van toetsende rol aanneemt. Deze rol kan tot uiting komen in het mogelijk maken van andere bestemming, door wijziging van het bestemmingsplan.

Andere huisvestingsoplossingen

Door de financiële problemen en onzekerheid over leerlingprognoses worden andere huisvestingsoplossingen aantrekkelijker. Eigendom van vastgoed leidt tot lange termijnlasten, zowel qua investering als exploitatie, die moeilijk op te vangen zijn als de leerlingenaantallen teruglopen. Steeds vaker wordt gekozen een andere oplossingen. Enkele voorbeelden:

- huren van lokalen bij derden. Bijvoorbeeld van woningcorporaties in multifunctionele accommodaties die gecombineerd zijn met woningen,
- tijdelijke huisvesting: de vroegere semipermanente huisvesting is tegenwoordig van permanente kwaliteit. Dus hoogwaardig binnenmilieu, goede akoestiek, betonnen vloeren en alle onderwijsconcepten zijn inpasbaar. De afschrijvingstermijn hiervan is echter geen 40 maar 25 jaar,
- gebruik van bestaande kantoorpanden. In 's-Hertogenbosch is een bestaand kantoorpand (Terrazza), in een half jaar tijd omgebouwd tot hogeschool voor 2000 leerlingen. In overeenstemming met de eigenaar van het pand zijn afspraken gemaakt rondom de aanpassingen aan het gebouw en de huurvoorwaarden. Klaas Mulder⁶: "Veel kleine kamertjes voor groepsopdrachten, een paar kantoortuinen voor plenaire instructies en een parkeergarage waar een winterhard speelparadijs kan komen. Kinderen zullen het heerlijk vinden om een aantal dagen les te krijgen in een spannend gebouw."

'KINDEREN ZULLEN HET HEERLIJK VINDEN OM IN EEN SPANNEND GEBOUW LES TE KRIJGEN'

CONCLUSIE - Het onderwijs is een vrij traditionele sector waarin vernieuwing moeilijk zijn doorweg vindt. Toch is ook deze sector onderhevig aan ontwikkelingen, waardoor beweging ontstaat. De Rijksoverheid voert de Wet passend onderwijs in en ICT vind zijn intrede. De participerende samenleving heeft ook hier zijn invloed; het onderwijs zou een betere afspiegeling moeten zijn van de samenleving. Het wetsvoorstel van Staatssecretaris Dekker draagt bij aan de keuzevrijheid voor richtingsvrije scholen. Alle ontwikkelingen hebben weerslag op het gebruik van de huisvesting; het middel waarmee gefaciliteerd wordt. Het gebouw moet het onderwijsconcept ondersteunen, flexibel, duurzaam en exploitabel zijn. Daarnaast kunnen ook andere vormen van huisvesting een uitweg bieden of passend zijn.

Mireille is partner bij HEVO en is vicevoorzitter van de Raad van Toezicht van Scholengemeenschap De Overlaat.

Noten:

1 VO-Raad (2013) Meer vrijheid voor stichten van school. <http://www.vo-raad.nl/dossiers/krimp-en-ontgroening/meer-vrijheid-voor-stichten-school>.

2 Onderwijsraad (2013) Artikel 23 Grondwet in maatschappelijk perspectief. <http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/656/documenten/artikel-23-grondwet-in-maatschappelijk-perspectief.pdf>.

3 Rijksoverheid (2013) Kamerbrief reactie op onderwijsraadadvies Artikel 23 Grondwet in maatschappelijk perspectief. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/07/13/kamerbrief-reactie-op-onderwijsraadadvies-artikel-23-grondwet-in-maatschappelijk-perspectief.html>.

4 PDC Nederlandse grondwet (2008) Artikel 23: Het openbaar en bijzonder onderwijs. <http://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/vi5kn3s122s4>.

5 Zie ook AgentschapNL (2013) Praktijkvoorbeelden financiering verfrissen van scholen.

6 Biemans (2013) De toekomst van het schoolgebouw. [http://www.bouwstenenvoorsociaal.nl/fileswijkplaats/S4-25%20-%20Toekomst%20van%20het%20schoolgebouw%20\(Bouwstenen\).pdf](http://www.bouwstenenvoorsociaal.nl/fileswijkplaats/S4-25%20-%20Toekomst%20van%20het%20schoolgebouw%20(Bouwstenen).pdf)